

”Binnen het aandachtsgebied terrorisme richt de AIVD zich vooral op het jihadistisch terrorisme, omdat hiervan nog steeds de grootste dreiging uitgaat.”

“2019 was ook een jaar waarin de AIVD een opleving waarnam van rechtsextremisme. Extremisten pleegden gewelddadige aanslagen in de Verenigde Staten, Europese landen en Nieuw-Zeeland. In Nederland was de opleving vooral online te zien.”

“Het jihadistisch-terroristisch dreigingsbeeld wordt nog steeds gekenmerkt door het gevaar van aanslagen in het Westen door enkele mondiaal actieve jihadistische organisaties, lokale netwerken en personen. De dreiging tegen het Westen is sinds 2017 verminderd, wat met name blijkt uit de sterke afname van het aantal aanslagen in Europa de afgelopen jaren. Desondanks heeft Europa, waaronder Nederland, te maken met relatief veel aanhoudingen, het voorkomen van aanslagen en incidenten die aan jihadistisch terrorisme kunnen worden gerelateerd. De dreiging is dus wel verminderd maar nog steeds aanzienlijk.

De Nederlandse jihadistische beweging is weinig zichtbaar in het openbare leven. Dat heeft te maken met organisatorische en ideologische verdeeldheid en gebrek aan hiërarchie en leiderschap. Ook groeit de beweging niet: er komen nauwelijks nieuwe mensen bij en er gaan er ook weinig weg. Toch gaat er nog steeds een dreiging uit van deze beweging. Jihadisten in Nederland hangen immers een ideologie van geweld aan en dragen die vooral in besloten onlinekringen uit. Ook uit sommige jihadisten bedreigingen tegen Nederlandse personen of objecten en zijn er jihadisten die daadwerkelijk terroristisch geweld willen plegen. Volgens jihadisten zijn zij in oorlog met het Westen en is de strijd tegen het Westen verplicht. De bijdrage die zij aan de strijd leveren, kan variëren van geldinzameling tot jihadgang, van kennisverdieping tot onlinepropaganda en van activisme voor gedetineerden tot het plegen van aanslagen.

In Nederland worden veroordeelde jihadisten en verdachten van een terroristisch misdrijf gevangengehouden op een speciale afdeling van twee penitentiaire inrichtingen. Daar worden zij apart gehouden van andere gedetineerden. Het Nederlandse systeem van geconcentreerde detentie van terrorismeverdachten en -veroordeelden voorkomt grotendeels dat niet-extremistische gedetineerden door jihadisten worden geradicaliseerd en gerekruteerd. Het leidt in bepaalde gevallen wel tot ongewenste onderlinge beïnvloeding en netwerkvorming. De AIVD signaleert een dreiging in deze netwerkvorming op de terroristenafdelingen én in het terugkeren van jihadisten in de jihadistische beweging na hun vrijlating. Als zij zijn teruggekeerd in hun oude netwerk, kunnen deze jihadisten voor een nieuwe dynamiek in dat netwerk zorgen. Aangezien een klein deel van de gestrafte jihadisten bestaat uit teruggekeerde uitreizigers, kunnen zij nieuwe, transnationale netwerken vormen met teruggekeerde jihadisten in andere landen. Na beëindigen van hun detentie kunnen ze geweld plegen, zoals buiten Nederland al enkele malen is voorgekomen. Zowel Nederland als een aantal andere Europese landen kan hiermee in de komende jaren geconfronteerd worden.

Op basis van door de AIVD uitgebrachte ambtsberichten zijn in 2019 onderstaande personen van de Nederlandse jihadistische beweging aangehouden. De betreffende onderzoeken van de AIVD en de strafrechtelijke vervolging die tegen hen wordt ingesteld, tonen de (gewelds)dreiging die ook van Nederlandse jihadisten uitgaat.”

“In 2019 zijn ongeveer vijf personen met een Nederlandse achtergrond uit het strijdgebied Syrië en Irak teruggekeerd naar Nederland of andere West-Europese landen. Eind 2019 waren er nog zo’n 120 jihadisten met een Nederlandse achtergrond in Syrië en Irak. In deze cijfers zijn minderjarigen niet meegeteld. Per persoon maakt de AIVD een afweging in welke mate deze een dreiging vormt.

Terugkeerders hebben een hoger dreigingsprofiel dan jihadisten die niet zijn uitgereisd. Dit geldt vooral voor de mannen, omdat bij hen veelal sprake zal zijn van gevechts- en explosieventraining, strijdervaring en opgebouwde (internationale) jihadistische contacten. Deze ervaringen en contacten zouden bij terugkeer gebruikt kunnen worden om lokale en transnationale netwerken te versterken en/of te mobiliseren tot gewelddadige actie. Veel terugkeerders houden zich bezig met propaganda of

facilitering, ze blijken de jihadistische ideologie aan te blijven hangen zonder nog geweld te willen plegen. Tot nu toe zijn slechts enkele van de terugkeerders aantoonbaar bij daadwerkelijke aanslagen betrokken geweest.

De AIVD schat de geweldsdreiging van teruggekeerde vrouwen lager in dan die van teruggekeerde mannen, omdat zij niet per se hebben deelgenomen aan een wapentraining of gevechtservaring hebben opgedaan. Een deel van deze vrouwen kan echter wel een versterkende rol in de beweging vervullen. Dit vanwege hun ervaringen in Syrië en de status die zij daar mogelijk aan ontlenu. Ook een eventuele periode in detentie kan bijdragen aan hun status en invloed in de beweging.”

“Naast jihadisme bestaan er andere vormen van extremisme waarbij aanhangers democratieondermijnende activiteiten rechtvaardigen vanuit hun religieuze overtuiging. Dit is het geval bij salafistische aanjagers ⁽¹⁾ die problematische gedragingen vertonen die weliswaar niet strafbaar zijn, maar die haaks staan op onze democratische rechtsorde en deze dreigen te ondermijnen. (1): Het gaat hierbij om invloedrijke voormannen, moskeeën en organisaties die een (potentiële) dreiging voor de democratische rechtsorde vormen.

Het gaat daarbij bijvoorbeeld om onderstaande gedragingen.

1. Het bevorderen van structurele onverdraagzaamheid, intimidatie en/of intolerantie jegens mensen buiten de eigen geloofskring, zoals andersdenkende moslims, andersgelovigen en niet-gelovigen. Dit kan op bepaalde punten in strijd zijn met de wet en (op korte of lange termijn) een ondermijnende werking hebben op het democratisch bestel.

2. Het ondermijnen van het gezag van instituties van de democratische rechtsorde (grondwet, rechtssysteem, democratische processen, overheid, politie, enzovoort) doordat de legitimiteit van dergelijke instituties niet wordt erkend en hiermee afgewezen.

Daarnaast kunnen gedragingen van salafistische aanjagers een voedingsbodem zijn voor verdere radicalisering naar het (gewelddadige) jihadistisch gedachtegoed.

Slechts een beperkt aantal islamitische moskeeën en organisaties in Nederland kan in mindere of meerdere mate extremistisch worden genoemd. Het onderzoek van de AIVD richt zich specifiek op radicaal-salafistische aanjagers.

De AIVD constateert dat radicaal-salafistische aanjagers, ondanks dat zij in absolute termen een minderheid vormen, een disproportioneel grote invloed hebben binnen islamitisch Nederland. Het gaat hierbij veelal om een jongere generatie predikers die vaak in Nederland is geboren en buitenschools onderwijs heeft gehad van een oudere generatie radicaal-salafisten. Enkel van hen hebben daarna een religieuze studie gevolgd in de Golfregio. Een belangrijke oorzaak voor het succes van deze nieuwe radicaal-salafisten is dat zij in het Nederlands een strikte, eenzijdige interpretatie van de islam prediken die aansluit bij de belevingswereld van bepaalde groepen jongeren. Andere oorzaken zijn dat zij professioneel en goedkoop buitenschools onderwijs aanbieden en geregeld beschikken over voldoende geld. De AIVD onderzoekt in welke mate de middelen afkomstig zijn uit de Golfstaten.

Op het eerste gezicht is het extremistische karakter van de boodschap van deze radicaal-salafistische aanjagers niet altijd zichtbaar. Hierdoor zijn hun daadwerkelijke intenties voor een relatieve buitenstaander moeilijk te ontdekken. De AIVD stelt vast dat enkele van deze voormannen doelbewust een strategie gebruiken waarmee zij proberen hun volgelingen zich stapsgewijs te laten afkeren van andersdenkende moslims en de in hun ogen ongelovige Nederlandse samenleving. Andersdenkende moslims die het niet eens zijn met de extremistische interpretatie van deze salafistische aanjagers zijn vaak het eerste slachtoffer van hun activiteiten. Zij worden immers door de sociale druk die deze aanjagers uitoefenen, beknot in hun keuzevrijheid om deel te nemen aan onze samenleving.

Door een sterk polariserende retoriek kunnen de aanhangers van deze radicaal-salafistische aanjagers zich verder van de Nederlandse samenleving vervreemden en zich sterker binden aan de eigen groep.

Deze retoriek houdt in dat alle mogelijke kritiek op de eigen groep wordt geframed als een aanval op de islam. Radicaal-salafistische aanjagers verplichten vervolgens om stelling te nemen voor hun strikte interpretatie van de islam. Het kan daarbij gaan om een agressieve retoriek die nauwelijks ruimte laat voor nuance en die ook online te vinden is.

Veel van de activiteiten van radicaal-salafistische aanjagers zijn gericht op het onderwijzen van hun intolerante interpretatie van de islam (in hun ogen de enige juiste interpretatie). Zij zien zendingswerk als de enige legitieme reden om in een niet-islamitisch land zoals Nederland te wonen. Dit gebeurt vooral door het geven van buitenschools onderwijs aan kinderen. Ook hiervoor geldt dat het extremistische karakter van de boodschap bewust niet altijd direct zichtbaar is. Geregeld worden zulke buitenschoolse onderwijsinitiatieven gefinancierd vanuit het buitenland. Deze financiering zorgt ervoor dat zij die initiatieven professioneel kunnen vormgeven. Hierdoor zijn deze activiteiten zeer aantrekkelijk voor grote groepen moslims, omdat wordt voldaan aan een toenemende behoefte aan goedgeorganiseerd buitenschools onderwijs over de islam en de Arabische taal.

Uit diverse onderzoeken door de AIVD en anderen blijkt dat het buitenschools onderwijs van dergelijke radicaal-salafistische aanjagers kinderen een zwart-witvisie op de islam en een antidemocratische houding aanleert. Hierdoor vervreemden deze kinderen zich van de Nederlandse samenleving. Op de lange termijn kan dit de sociale cohesie onder druk zetten en daarmee de democratische rechtsorde ondergraven.”

“Zoals eerder genoemd, hebben radicaal-salafistische aanjagers vaak voldoende geld. Voor een deel zijn deze middelen afkomstig uit eigen kring. Maar geregeld komt die financiële steun uit het buitenland. Denk aan investeringen in en de bouw van moskeeën, het financieren van studiebeurzen voor islamstudies aan universiteiten in het buitenland en het leveren van lesmateriaal voor buitenschools onderwijs. Dergelijke steun kan gepaard gaan met inmenging op ideologisch gebied.

De AIVD schat in dat buitenlandse financiering er mede voor zorgt dat radicaal-salafistische aanjagers, ondanks dat zij in absolute termen een minderheid vormen, disproportioneel vertegenwoordigd zijn in Nederland. Dit geldt vooral voor hun aanwezigheid online en hun onderwijsactiviteiten. Bij een zoektocht naar informatie over de islam stuit men bijvoorbeeld al snel ongemerkt op professioneel ogende onderwijsinitiatieven en hoogwaardig lesmateriaal van (radicaal-)salafistische aanjagers en organisaties. Een zoekende geïnteresseerde komt zo stapsgewijs in aanraking met een extremistische interpretatie van de islam die op gespannen voet kan staan met de democratische rechtsorde.”

“Gedurende een aantal decennia werd het rechtsextremisme in Nederland gekenmerkt door een neonazistisch, fascistisch en antisemitisch gedachtegoed. Bestaande groepen waren klein en hadden over het algemeen weinig invloed. In de afgelopen jaren is dit beeld veranderd; andere vormen van rechts-extremisme zijn in de plaats gekomen van de traditionele neonazi's, die altijd een marginale groep zijn gebleven. Dit betekent overigens niet dat de ideologie van neonazi's compleet verdwenen is. De verschillende varianten van rechts-extremisme zijn veel meer een mengvorm van verschillende ideologieën geworden, oud en nieuw. Het anti-islamstandpunt is de belangrijkste nieuwe ideologische drijfveer die de afgelopen jaren steeds meer naar voren is gekomen.

2019 was het jaar van rechts-extremistische aanslagplegers wereldwijd. Naast een aantal aanslagen van rechts-extremisten in de Verenigde Staten is deze trend ook zichtbaar in Europese landen en in Nieuw-Zeeland en Australië. Vooral de aanslag van een Australiër in Christchurch, Nieuw-Zeeland, waarbij 51 mensen in een moskee werden gedood, heeft mensen aangezet tot copycat-gedrag. Het gebruik van sociale media en vooral het livestreamen van aanslagen (zoals in Christchurch) speelt daarbij een rol. Zo beschouwden de aanslagplegers van Oslo in Noorwegen en Halle in Duitsland de aanslagpleger in Christchurch als een heilige en verklaarde een van hen dat deze hem als zijn opvolger had aangewezen.

Copycat-gedrag wordt versterkt doordat aanslagplegers en hun sympathisanten elkaar vinden op rechts-extremistische websites. Van daaruit worden uitnodigingen verzonden naar besloten groepen, waar nog

extremere uitlatingen worden gedaan dan op de websites. Extreme content kan mensen aanzetten tot radicalisering of zelfs tot geweld. Ook Nederlanders zijn lid van dergelijke internationale onlinegroepen.

Een voorbeeld van een organisatie die met democratische middelen ondemocratische doelstellingen nastreeft, is Erkenbrand. Deze Nederlandse alt-rechtsbeweging heeft als uiteindelijk doel om een autoritair politiek bestel te realiseren dat alleen de grondrechten van de witte burger (man) waarborgt.

Traditionele rechts-extremisten reageren zeer sterk op de acties van vooral de antiracismeactivisten en zoeken daarbij aansluiting bij lokaal protesterende burgers. Dit heeft al verschillende malen tot (dreiging met) geweld geleid waarbij huisadressen van antiracisme-activisten worden gepubliceerd en worden bezocht of waarbij anti-Zwarte Piet-demonstranten worden belaagd, soms met deelname van groepjes voetbalhooligans.

In 2019 zijn bij 'linkse' groeperingen gewelddadigheden uitgebleven. Zij concentreerden zich op activisme in de vorm van demonstraties en burgerlijke ongehoorzaamheid. De acties zijn, mede ten gevolge daarvan, minder persoonsgericht. Op deze manier wordt een grotere groep belangstellenden bereikt, voor wie extremisme een brug te ver is.

Ook is een verschuiving van single issue naar multi issue ⁽²⁾ zichtbaar, waardoor zich (vanuit verschillende ideologieën) gelegenheidscoalities vormen. Ontwikkelingen zoals de opkomst van rechts-extremisme en verdere polarisering in de samenleving kunnen links-extremisme (nieuw) leven inblazen.

(2): Waar activisten en extremisten zich in het verleden vaak beperkten tot één onderwerp, omarmen ze nu vaak meerdere onderwerpen, bijvoorbeeld migratie én klimaat.

Door het thema 'klimaat' is het afgelopen jaar het aantal acties van verschillende milieugroeperingen gegroeid. Hoewel deze acties in het kader van de openbare orde soms hinderlijk waren, passen deze in de milieu-activistische traditie van geweldloos activisme en burgerlijke ongehoorzaamheid en vormen daarmee geen bedreiging voor de democratische rechtsorde.

Begin augustus 2019 vond het No Border Camp 2019 (NBC) plaats in Wassenaar. Het thema van het NBC was 'de strijd voor vrijheid van beweging en open grenzen' en vormde een aanklacht tegen de Nederlandse en Europese migratiepolitiek.

Ook werd aandacht besteed aan andere onderwerpen, zoals antiracisme, LHBTQI-tolerantie en deklimaatstrijd. De organisatie van het NBC streefde ernaar om met activistische middelen aandacht te vragen voor de in hun ogen te strenge Nederlandse en Europese migratiepolitiek. Dit past ook in de trend van burgerlijke ongehoorzaamheid. Ook waren de (voorgenomen) acties in het kader van het NBC niet persoonsgericht, zoalsdat in het verleden wel het geval was bij homevisits en naming and shaming van politici en bestuurders.

Sinds 2019 doet de AIVD onderzoek naar vormen van extremisme die niet onder de traditionele verdeling van links- en rechts-extremisme passen: anti-overheidsextremisme en identitair extremisme. Bij anti-overheidsextremisme staat het afwijzen van de overheid, het overheidsbeleid en/of democratische procedures centraal. Dit gebeurt niet om ideologische redenen, maar vanwege ervaren onrechtvaardigheid, gekwetstheid en groot onbehagen. Bij identitair extremisme raken bepaalde groeperingen, redenerend vanuit de eigen identiteit (ras, geaardheid, geslacht, geloof, enzovoort), gefrustreerd door gebrek aan gehoor en door het gevoel dat ze achtergesteld worden. Zo ziet de AIVD de afgelopen jaren vooral een trend in de opkomst van antiracismegroepen die vanuit hun eigen identiteit ageren tegen in hun ogen koloniale en racistische elementen in de Nederlandse samenleving.

De AIVD heeft geen aanwijzingen dat op dit moment sprake is van radicalisering van enige omvang of van het zich afwenden van de Nederlandse samenleving door groepen op grond van hun afkeer van overheid en overheidsbeleid of op basis van hun identiteit. Wel wordt door het voeren van discussies op identitaire gronden de polarisatie tussen bevolkingsgroepen gevoed.”